

גליון נושא: 'בין הזמנים'

בס"ד, יום ג' פרשת דברים, ה' אב תשע"ה

לע"נ הרה"ג ר' נחמיה בן ר' ברוך זצ"ל נלב"ע י"ג תמוז תשע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

ולע"נ האשה החשובה מרת פרומא בת ציון בת ר' אפרים ע"ה נלב"ע י"ב תמוז תשע"ב ת.נ.צ.ב.ה.

פנינים

'במחיצתם' של גדולי ישראל

חזרה: בשו"ת חת"ס (ח"ז סי' כ"א) מבואר שבין הזמנים נועד לחזרה על הנלמד בזמן שקדם לו. וכעין שמבואר ברשב"ם (בב"ב דף קנז: ד"ה מהדורא בתרא) שכל שנה היה רב אשי מחזר על לימודו בחודש ניסן ובחודש תשרי.

מוסר: בהקדמת ספר חסד לאברהם (לאביו של השל"ה) מבואר שבימי בין הזמנים היו עוסקים בלימוד ספרי חכמה ויראה, והיו לומדים ספר שמונה פרקים לרמב"ם, בתחילה היו שומעים בזה שיעורים מפי רבותיהם, ובעל חסד לאברהם חיבר פירוש על זה כדי שיוכל כל אחד גם ללמוד את זה לבד.

דברו בלימוד: בספר 'תורה יבקשו מפיהו' (על הג"ר שמעון שקאפ זצ"ל), מספר הגר"פ שיינברג זצ"ל שנקלע לעיירת הנופש 'לונא' עם בני ישיבת גרודנא והתפעל מאוד שהיה נראה שהעבירו את ביהמ"ד מגרודנא לעירות לונא, שעומדים קבוצות קבוצות סביב לרבינו הגר"ש שקאפ זצ"ל, וחתנו הג"ר שרגא פיבל זצ"ל, והמשגיח ר' שלמה הרכבי זצ"ל ודברו בלימוד, וכן קבעו שם סדר מיוחד ללימוד ספר קצה"ח.

שימוש ת"ח: סיפר הג"ר אפרים בורדיאנסקי זצ"ל (בנין אפרים עמ' רס"ג) שהיו כמה תלמידי חכמים שנסעו לעיירות הנופש עם 'גדולי ישראל' הג"ר ברוך בער זצ"ל מקמניץ, הג"ר שמעון שקאפ זצ"ל, הג"ר חיים עוזר זצ"ל, והחכימו הרבה מהזכות לשמש תלמידי חכמים.

לבו חפץ: ראש ישיבת מיר ארה"ב הגר"ש בירנבוים זצ"ל אמר שבין הזמנים זה היכי תמצוי שיוכל ללמוד מה שלבו חפץ ללא הגבלות כגון שרוצה ללמוד כל הלילה ולהספיק לגמור מסכת שלמה שאיננה ב'מחזור הלימוד' בישיבה, ואם חלילה אינו לומד הוא בעצבות ואין לו 'בין הזמנים' (מ.ס.).

לא לצום: בספר 'רבי ועלול דער אידלמן', יש מעשה נפלא שהג"ר ועלול אידלמן זצ"ל היה בבחרותו חלוש בגופו, לצרכי בריאות הורו לו ראשי הישיבה שישע לנופש ויתחזק בגופו ורוחו, בכל יום היה משכים לדבר בלימוד עם הגרי"ז מברסק זצ"ל ששהה שם, אבל ביום צום י"ז בתמוז לא בא לפני הגרי"ז כי חשש שיורה לו שלא לצום [כפי שידוע יסוד הגרי"ז שהפטור של 'חולה' בתענית הוא מפני שיוכל לבוא לסכנה, אף שכעת עדיין אינו בכלל סכנה], אולם הגרי"ז שיגר שליח מיוחד אליו שמפאת חולשתו מחויב עפ"י דין לאכול מיד ולא להתענות, ואם הוא מתענה כי מרגיש שהוא די חזק בגופו מה הוא מחפש כאן בדאטצ'ה, שיחזור לישיבה (י.מ.א.).

לגמור מסכתות: בשיעורו של הג"ר גרשון מלצר שליט"א הביא דברי אחד מהראשונים שכתב שבבין הזמנים גמרו מסכתות, ו'בתחילת הזמן' היו עושים יומא טבא לרבנן לגמרה של תורה בהשתתפות כל בני העיר.

משנה למלך: סיפר הגר"י זילברשטיין שליט"א בהספדו בהלווית חמיו הגר"ש אלישיב זצ"ל שבבין הזמנים כשנסע לדאטצ'ה למד משנה למלך, מאחר שבמשך השנה לא היה לו פנאי לזה.

קצות החושן: באגרת מאת הג"ר צבי פסח פראנק זצ"ל, שלא לגרום חולשה לנפש, ולכן כדאי שיקח עימו 'קצות החושן' או ספר אחר אשר ינעם לנפשו, כי אי אפשר לעזוב את כח המחשבה בטל בלי עבודה (שביבי אור עמוד 64).

ללא שינוי: שח הגר"ב ליבוביץ שליט"א שבבין הזמנים הוא מגיע עם בנו לישיבת מיר שיראה בעיניו מהו אהבת תורה כאשר הג"ר חיים בנימין הלוי לוצקין זצ"ל לומד בבין הזמנים ב'שטיגען' נפלא ללא שום שינוי מאמצע הזמן, שהיה מגיע בבוקר כהרגלו עם הסנדוויץ' ולומד עד הלילה, כך שקד מבחרותו עד שיבה מופלגת כתלמיד מן השורה. ❖

'בין הזמנים'

עצם הענין של 'בין הזמנים' הוא ענין קדום מאוד, וכבר מוזכר במהר"ל מפראג (דרשות מהר"ל דרוש על התורה עמוד מו) שהראשונים הנהיגו כן 'לכמה סיבות עצמיות לתורה'. ולא פירש טעם הדבר.

רגילים לפרש שהמטרה היא לתת מנוחה לנפש, לאגור כוחות רעננים וחדשים להמשיך בעבודת ה' ביתר שאת וביתר עוז. דורשי רשומות הסמיכו על כך את הגמ' בשילהי קידושין (דף פב.) - אבל התורה אינה כן אלא משמרתו מכל רע בנערותו, ונותנת לו אחרית ותקוה בזקנותו, בנערותו מהו אומר וְקוֹי ד' יְחַלִּיפוּ כַח (ישעיה מ לא), בזקנותו מהו אומר עוד יְנוּבוּן בְּשִׁיבָה (תהלים צב, יד טו). ופירש רש"י (ישעיה מ לא) תחליפו כח חדש וחזק.

1. יסוד התקנה

המושג של 'בין הזמנים' מיוסד על דברי הרמב"ם (פ"ה משמונה פרקים) וז"ל כמו שילאה הגוף בעשותו המלאכות הכבדות עד שינוח וינפש וישוב למזגו השוה, כן צריכה הנפש ג"כ להתעסק במנוחת החושים בעיון לפיתוחים ולענינים הנאים 'עד שיסור ממנו הליאות', עכ"ל. וכתב החזו"א בלשונו הזהב (קובץ איגרות חזו"א ח"ב אגרת ק', לבחור שהתמוטט מרוב שקידה) אולי אפשר לך לסור לבי קייטא 'לחודש ימים' להחלמה, תשתדל נא בזה ובקש מנפשך להתחסד על גופך. עכ"ל.

ניסן, תשרי, אב - בחודש ניסן ותשרי מבואר בגמ' (ברכות לה:) במטותא מינייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא שתא ושם הענין בשביל הפרנסה, שבחדשים אלו מתעסקים בקציר ובדריכת הגתות והבדים. בזמננו יש בין הזמנים בניסן ותשרי מחמת שעסוקים במצוות היום ואגב גררא הרחיבוהו עד ר"ח, אבל בין הזמנים בחודש אב עיקר ענינו כלשון הרמב"ם 'שיסור הליאות'.

2. דעת החולקים

אמנם מצינו את דעת השל"ה הקדוש (מסכת שבועות פרק נר מצוה אות כ"ד - אות כ"ח, עמוד רנג) שצווח ככרוכיא: ועיקר הכולל הכל, יהיה נעקר ונשרש מן העולם השם של בין הזמנים לא יזכר ולא יפקד רק כל העתים שוים לתורה יתנהג במנהג אחד לתורה כמו שכתוב (יהושע א ח') והגית בו יומם ולילה... ודבר זה יהיה נוהג זמן ובין הזמנים, ולא יזכר ולא יפקד שם 'בין הזמנים', ויעקר מן העולם, אז תהיה תורתנו תורת ה' תמימה.

ובדברי המהר"ל (דרשות מהר"ל דרוש על התורה עמוד מו) מזכיר את 'ימי בין הזמנים' שתקנוהו הראשונים וכותב בחריפות רבה על מה שאנשים לוקחים ימים אלו לעזיבת התורה ח"ו. גם במטה אפרים (תר"ג סעיף ו') התקיף את מלמדי תינוקות ובחורים המפנים לב תלמידיהם לבטלה ונרפים הם נרפים בבין הזמנים מימי הסליחות עד אחר חג הסוכות, וגדול עונם מנשוא. וכן המהרש"א (שבת דף קי"ט:) זועק על זה וז"ל: 'גם הבחורים מבטלין רוב הימים בבין הזמנים והולכים ברחובות בבטולים וטיולים, ויש לכל ירא ה' וחרד לשום לבו לכל זאת'.

3. המנהג בעולם הישיבות מקדמת דנא

ישיבת וולאז'ין: אם הישיבות וולאז'ין בראשותו של הג"ר חיים מוולאז'ין זצ"ל, היתה הישיבה הראשונה בה נהגו הענין של בין הזמנים בחודש אב (ח.א.). בבין הזמנים לא נמסרו שיעורים לתלמידים כיון שחלק מהרמ"ם שהו במקומות הבראה להחליף כח, גם הבחורים החלושים היו מצטרפים לשהות עם ראשי הישיבות בעיירות המרפא ('זכור ימות עולם' להר' אליאך חלק ב'), כך גם מתואר בספר 'האבא מסלבודקה' (פרק תולדות ישיבת מיר עמ' 119) שהישיבה היתה מרכז החיים של הבחורים רק לפסח היו עוזבים את הישיבה. תקופת בין הזמנים נועד למנוחה ולא לשינוי המסגרת, לכן לא נסעו ולא טיילו רק נחו כמה שעות ביום ובשאר הזמן פשוט ישבו ולמדו. כך נהגו כל בני הישיבה מלבד בודדים שהצטרפו עם ראשי הישיבות שיצאו אל עיירות המרפא לצורך הבראתם. עם מרוצת השנים עקב חולשת הדורות נהפך ההבראה לנחלת כלל התלמידים, במתכונת בה היא נהוגה כיום בעולם הישיבות והכוללים, ובזמננו דעת ראשי הישיבות שאין בזה חשש ביטול תורה שזה צורך התלמידים.

4. הפולמוס בזמננו

שח הג"ר זן סגל שליט"א (בהספד על בחורים שנהרגו בחודש אב תשס"ז, נדפס בקונטרס 'בנתיבות ההלכה' גליון 16) שכבר רבות בשנים רצה לבטל את בין הזמנים של חודש אב, וה'סטייפלער' זצ"ל שלח אותו לאחד מגדו"י, הוא (מ.ס.) הגרא"מ שך זצ"ל, ואמר לו הגרא"מ שך שאי אפשר שרק בישיבה אחת לא יהא בין הזמנים וצריך לאסוף את כל ראשי הישיבות בראשות הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל לבטל לגמרי. סיים הג"ר זן, שהגר"י אברמסקי כבר היה חולה מאוד וכעבור ימים ספורים נפטר מחליו 'נטרפה השעה' ולא יצא הדבר לפועל.

וסיפר הגרב"ב ליבוביץ שליט"א, שסביו הר"ר אברהם יצחק רוטשטיין זצ"ל מנהל מוסדות 'דיסקין', שהיה אדם חשוב ועשיר גדול הציע סכום כביר לכל כולל שיבטל את בין הזמנים, בנוסף הבטיח מלגה מכובדת לכל אברך שילמד כרגיל בבין הזמנים, והגיע להג"ר יחזקאל לוונשטיין זצ"ל שהיה סמל הפרישות מעולם הזה והיה בטוח שר' יחזקאל יעודד את דרכו, אולם ר' יחזקאל חלק עליו בתוקף

מנהג ישראל תורה

ישיבת בין הזמנים

'ישיבת בין הזמנים' - נוסדה לראשונה בארץ ישראל בשנת תשכ"ט בבית הכנסת 'אהבת תורה' בקרית צאנז בירושלים בלימוד בצוותא בבין הזמנים ביום ובלילה, ע"י גבאי ביהכנ"ס הר"ר ברוך גוטפרב זצ"ל, כך גם חידש את הרעיון של 'כולל ערב' שהיה חידוש בימים הללו. בסדרי הלימוד שיזם השתתפו חכמים מופלגים ביניהם: ראש ישיבת מיר הג"ר נתן צבי פינקל זצ"ל, שלמד בחברותא עם הג"ר חיים קמיל זצ"ל, הג"ר מענדל אטיק שליט"א (ד.ג.).

בשיחת מוסר שנשא הג"ר אפרים ברודיאנסקי זצ"ל (בנין אפרים עמוד רסג) סיפר על היוזמה המהפכנית של מספר בחורים בני תורה להקים ישיבת בין הזמנים בשנת תשל"ג עבור בני הישיבות שהתגוררו בתל אביב באותו זמן, וגדולי ישראל מאוד עודדו והמריצו את העוסקים בדבר, מאז משגשג המפעל הקדוש הזה בכל אתר ואתר. גדולי ישראל עודדו את היוזמה ושגרו את מכתביהם בשנת תשל"ג לחזק ידי המארגנים.

הסטייפלער שיגר מכתב מיוחד (הודפס בספר קריינא דאגרתא עמוד מט) בו כותב: וזכות גדולה לארגן את בני הישיבות בבין הזמנים ללימוד, כי התועלת מזה גדולה והתורה מגנא ומצלא מפגעים רבים רח"ל. הג"ר משה חברוני זצ"ל שיגר מכתב מיוחד בו הוא כותב: שהעיר ד' לבכם הטהור לבטל המנהג הרע של דורות אלו לבטל לימוד התורה בבין הזמנים, שאין שום היתר לזה. (שלהי דקייטא עמוד כ"ה סימן ז' אות ז)

במודעת אבל על פטירת הג"ר תנחום קרליץ זצ"ל (בן הג"ר נחום מאיר קרליץ זצ"ל אחיו של יבדלחט"א הגר"נ קרליץ שליט"א) התואר עליו: שהיה 'מראשי ישיבת בין הזמנים בבני ברק' (השקפתנו חלק ד' אוסף מאמרים ומכתבים עמוד 68). ❖

ומחה בו שאין לבטל את בין הזמנים כי בדורנו זה צורך הדור ואם לא יהא בין הזמנים לא ילמדו ב'זמן'. היטיב להגדיר זאת אחד המחנכים שאם לא יהא בין הזמנים אז אלול יהא 'סוף זמן' קיץ, וכעת שיש בין הזמנים אלול הוא הזמן החזק ביותר במעגל השנה.

בשנת תשל"ד מחמת מלחמת יוה"כ, קיצצו נתח ניכר מימי בין הזמנים, ואמר על כך הגרא"מ שך זצ"ל שכל הזמן חורף הרגישו שהזמן אינו כתיקונו מחמת שלא היה בין הזמנים לבחורים. הסטייפלער זצ"ל רצה לבטל לגמרי את בין הזמנים באותה שנה, אולם הג"ר חיים שמואלביץ זצ"ל התייחס לזה בשיחתו (הודפס ב'שיחות מוסר' בסוף הספר) בהיכל ישיבת מיר ואמר שבכדי שיהא זמן חזק חייבים 'בין הזמנים' שיקדם לו, למרות חלישותו טרח במיוחד להגיע לבית המדרש למסור שיחה זו, עד שהוצרכו להעלותו במיטה לבית המדרש, וקרא על ה'בין הזמנים' את הפסוק אם נפלתי קמתי, שכך הוא הסדר שיש נפילה קודם הקימה (מ.ש.). כעין זה הורה הגרא"מ שך זצ"ל להג"ר שלום כהנביץ שליט"א שהסתפק באיזה יום להתחיל את הזמן, ואמר לו שילך לקולא, כדי שהבחורים לא ירגישו ש'לקחו להם' יום מהבין הזמנים ולא ירויח מזה כלום (נ.א.). ❖

הערות מבני החבורה

כמה שעות ללמוד ?

שאלה: כמה שעות צריך ללמוד בבין הזמנים לקיים מצות תלמוד תורה, במהלך ה'זמן' לומדים יותר מבין הזמנים הן בכמות הן באיכות, ויש לדון מדוע בבין הזמנים זה משתנה הרי מצות ת"ת היא מצוה שנוהגת בכל שעה.

תשובה: להבין סוגיא זו יש להקדים את דברי האור שמח (הלכות ת"ת פרק א' הלכה ב') והקהל"י (ברכות סימן טו) שעיקר מצות ת"ת הוא כל אחד לפי כוחותיו. [ובאבן האזל (פ"ג ממלכים ה"ו) חידש יותר מזה שאדם סתם שאינו מלך, אין עובר בביטול תורה אלא ביושב בטל ואין עוסק בכלום]. וכן כתב בברכת שמואל (קידושין סימן כז) שכל אחד מצווה על מצות תלמוד תורה כפי מה שיכול להשיג, ובשיעור שאינו יכול ללמוד אין זה ביטול מצות תלמוד תורה שהעיקר מוטל כפי כחו, לכן כאשר כחו משתנה עצם החיוב משתנה. ומובן מדוע לא ניתן שיעור כמה זמן ללמוד, כי עיקר החיוב כתב הר"ן בנדרים (דף ת. ד"ה הא) שיוצא בקריאת שמע שחרית וערבית שבכך כבר קבע עתים לתורה ומשם ואילך ילמד כפי כחו (ש.ג.). וכן מבואר בלשון רש"י בברכות (דף לב:): שתורה הוא מארבעה דברים הצריכים חיזוק בכל יום, ופירש רש"י תמיד בכל כחו. ומשמע ברש"י שיותר מכחו אינו מחויב. דעיקר החיוב נמדד לפי כוחותיו וא"ז פטור מדין אנוס.

בבין הזמנים: ונפלא שבבין הזמנים שגדולי ישראל קבעו שבני הישיבות צריכים בין הזמנים כדי שיהא חיזוק בזמן הבא וכפי שהובא מדברי הרב שך, ועצם הצורך מצינו אפילו במשה רבינו שכתוב בו שניתן לו ריווח להתבונן בין פרשה לפרשה, ממילא כעת זה למעלה מכוחותיו ולכן אין לו חיוב תלמוד תורה בשיעור הנצרך לנופש של בין הזמנים. ולכן השיעור שקבעו גדולי הדור ללימוד התורה בבין הזמנים הוא ד' שעות לכל הפחות. ואין הכונה חלילה שלא ילמוד יותר מד' שעות שודאי מחויב כל עת ורגע לקיים והגית בו יומם ולילה ורק באנו לבאר מדוע המינמום הנדרש בבין הזמנים הוא ד' שעות בעוד ב'זמן' המינימום הוא ג' סדרים מלאים שהם פי כמה וכמה. ועיין בתשובות הגר"ח קניבסקי שליט"א (הובא בספר 'דולה ומשקה') לכמה שואלים, שאין שיעור זה של ד' שעות הלכה למשה מסיני, והעיקר שצריך ללמוד בין הזמנים כפי כחו כמו באמצע הזמן, ושיעור ד' שעות הוא על דרך הממוצע שלא יפחות מכך.

ד' שעות: בחודש תמוז תשל"ב אירע פיגוע קשה בו נהרגו בחורי ישיבות, לרגל זה כתבו גדולי ישראל מכתב חיזוק מיוחד (יום ב' לסדר הדברים כ"ח לחדש תמוז תשל"ב) המכתב הודפס במכתבים ומאמרים (ח"ו אות תקע"ט), ובקריינא דאגרתא (דפר"ח ח"א סי' קנ"ו). וז"ל (בקיצור) - הואיל ומתקרבים ימי בין הזמנים ומצב לימוד תורה"ק בימים אלו מתרופף עד למאוד בעו"ה, לכן אנו פונים בבקשה גדולה מכל בני הישיבות ה"ו, שכל אחד ואחד יתחזק בלימוד התורה"ק בימים אלו במיוחד, ולקבוע לפחות ארבע שעות ביום ללימוד התורה"ק. עה"ח: אלעזר מנחם מן שך, חיים שמואלביץ, יעקב ישראל קניבסקי, משה חברוני, שלמה זלמן אויערבאך - עכ"ל המכתב. ואכן במסגרות ישיבות בין הזמנים' בדרך כלל סך שעות הלימוד היומי לכל אחד הם כ-4 שעות ליום, כהוראת גדולי ישראל במכתבם.

מאיך מעיד הגר"מ שטרנבוך שליט"א (תשובות והנהגות ח"ב סי' תס"ד) שה'חזון איש' הורה לבחור שבבין הזמנים צריך לנוח ולהחליף כח ולא צריך ללמוד כמו בתוך הזמן, אבל לכל הפחות חייב ללמוד תשע שעות כמו בעל הבית, כמבואר ברמב"ם (הלכות ת"ת פ"א הלכה י"ב) שבעל הבית לומד תשע שעות ביום ושלוש שעות עובד, כשאמר הבחור לחזו"א שגם בתוך הזמן הוא מסופק אם לומד תשע שעות, התרעם ה'חזון איש' וכי זה נקרא 'בן תורה'. ועיין במכתבו של הגר"מ פינשטיין זצ"ל בקריאה ללימוד התורה בימי הקיץ בימי החופש (ד' שלח תש"מ) וז"ל - מוטל חוב קדוש על כל אחד ואחד לקבוע עתים לתורה, ולהשתדל לקבוע שיעורים בתורה בגמ' ובשו"ע בכל מקום שהוא נמצא, עכ"ל (השקפתנו חלק ד' אוסף מאמרים ומכתבים עמוד 61). והזכיר רק קביעות עתים לתורה ולא הזכיר סכום שעות.

הגר"ר בנימין פינקל שליט"א בשיחתו חיזק את השומעים לציית לגדולי ישראל ולא לפחות מ-4 שעות לימוד כל יום בבין הזמנים, אחרי השיחה ניגש בחור מהשומעים ושאלתו בפיו מה יעשה כאשר כל משפחתו נוסעים ליום שלם האם לא יסע איתם בגלל זה, ענה לו ר' בנימין שאם יש צורך גדול שלא יתקוטט עם בני משפחתו על כך, והקביעות של ד' שעות ישלים ביום אחר (פ.א.). ❖

'צומק הכסף'

אתרונות, הצרות, והארות. ני"ד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823